SKRIFTEN PÅ VEGGEN — OG I MONTRENE

Olav Aaraas

Når jeg har vandret i utstillinger verden over, har jeg ofte kjedet meg. Det har vært litt flaut å innrømme det, jeg har slitt litt med selvbildet mitt, følt at jeg ikke var riktig akademisk nok, at jeg burde være oppslukt av historien og av gjenstandene som var utstilt der. Jeg har følt meg mer som et litt forvirret, vanlig menneske (jeg har av og til litt følelsen av at vi museumsfolk ikke er det), jeg har ofte fått mer utbytte av å lese Anders And enn mange av museumstekstene – og i tillegg hatt det mye hyggeligere. Jeg har med andre ord ikke vært noen eksemplarisk utstillingsgjenger, men har ofte følt meg rastløs, lengtet etter at noe skulle gripe meg, løfte meg inn i stoffet. Kanskje er det slik mange hevder, at det er de nye mediene, underholdningsindustriens inntog i våre liv, som gjør oss mindre mottagelige for museenes formidlingsspråk.

Etter hvert som jeg selv har arbeidet med å lage utstillinger, har det i tillegg senket seg en slags hinne mellom meg og utstillingene, et filter som siler ut selve innholdet og legger det i en hjernehalvdel (den høyre, kanskje?), mens den venstre arbeider med selve mediet og forsøker å analysere hva det egentlig er som skjer i utstillingssalen. Hva som skjer med meg. Vi tenker jo alle først og fremst på oss selv.

Altså: Hva er det som skjer med oss når vi kommer inn i en utstillingssal? La oss tenke oss museumsstyrer Musum fra et større norsk friluftsmuseum på sitt første besøk i steinalderavdelingen i Historisk Museum en kald blåsende høstdag:

Den store glassdøren var tung å skyve opp, så tung at Musum måtte legge all sin tyngde

til for å klare å åpne den. Da den først gav etter, skjedde det med slik hurtighet at han falt ukontrollert inn i rommet og måtte ta seg for med hendene for ikke å slå hodet i det harde marmorgulvet. Han krabbet seg opp på knærne og løftet blikket. Han befant seg i en stor, mørklagt sal med høy takhvelving. Så høy var den, at han knapt klarte å øyne taket oppe i det sorte. Langs veggene lyste det innbydende bak store glassruter, en varm verden av fortidsskatter trygt plassert bak alarmer og låser. Som et enormt akvarium, tenkte han og reiste seg opp. Det var omtrent som å vandre ute en kald vinternatt og se inn gjennom vinduene til fremmede mennesker. Av og til hadde han grepet seg selv i å ta på seg brillene når han gikk slik, så han kunne se

114 detaljene inne i stuene til dem som ikke hadde trukket for gardinene. De svømte omkring som fisker der inne, mellom lamper og bokhyller, noen av dem satt i det flimrende blåaktige lyset fra TV-apparatet. Det rykket så nær at han følte seg som en kikker, selv om han bare vandret forbi ute på gaten. Her var det annerledes. Gjenstandene i de store montrene var satt der bare for hans skyld, de nesten smilte til ham i sin fiberoptiske stjerne-natt. Han selv var alene i en kald nåtid, fortiden lå der og ventet som en trygg sikkerhet om at her hadde levd folk før ham og skulle fortsette å gjøre det lenge etter hans tid.

Oppe på den høye veggen hadde en projektor med lysskrift avsatt navnet på den tidsperioden han var kommet inn i. *Eldre steinalder* forkynte den med all mulig tydelighet. Eldre...tenkte han. Begynnelsen på historien, med andre ord. Han følte en varm forventning ved å skulle få ta del i denne beretningen. Hvilken vei skulle han begynne? Han bestemte seg for å gå med solen rundt rommet og starte til venstre for inngangsdøren som for lengst hadde slått igjen bak ham og antakelig ville være umulig å få opp igjen. Han var fanget i fortiden. Den første montereren han kom til hadde nummeret 28 og inneholdt en rekke stykker flint av ulike farver og størrelser. Selv om han altså tydeligvis hadde begynt i feil ende av lokalet, stirret han nærmere på de små steinflisene. Hva kunne dette være? Hver av dem hadde fått et nummer, trykket med hvitt på et mikroskopisk stykke gjennomsiktig plast, slik at den mørkeblå fløyelen ikke skulle forsvinne. Det hele var meget estetisk. Altså måtte det finnes en liste med nærmere forklaringer som numrene henviste til. Det tok litt tid før han fant den. Den viste seg nemlig å være satt i sorte bokstaver rett på glassruten, men på grunn av den mørke

fløyelen inne i montereren, var den ikke lese-lig. Han kjente den dog med fingertuppene, nesten som blindeskrift. Han snudde seg og gikk forbi inngangsdøren igjen, til monteret på dens høyre side. I det dempede lyset ble han nå for første gang oppmerksom på en stor tekst som var satt med grå plastskrift på den like grå veggen. Også denne svært estetisk og lite prangende, nærmest usynlig. Den røpet seg ved at plasttypene var av et noe blankere materiale enn veggmalingen og at de derved reflekterte lyset på en annen måte. Han stilte seg opp og leste:

Mangeårige og inngående studier av avsmeltningssprossessen viser at den store smeltningen av isen må ha foregått relativt synkront på hele den skandinaviske peninsula. Vitenskapelige undersøkelser, ikke minst utført av dr.glacéol. Peter Eisberg, har nu med betydelig grad av sikkerhet kunnet konstatere at det store ismassiv frem til ca. år 12.000 f.Kr. hadde sin utstrekning helt sør til Sjælland og Skåne. Den bakre grense for den periode, da det med noen grad av sannsynlighet kan ha levet mennesker i Norge må derved, om ikke uten visse forbehold, sies å være determinert. Det postglacéale Norge hadde fått sitt preg av istidens veldige naturkrefter. Ismassene hadde sprengt fjellet i fjorder og kløfter, landet var skurt og nakent, sten og fjell, morener av rullesten og grus, oppskrudd, steinet leire og sandbakker etter breelvene gav landskapet sin karakter.

Musum leste ferdig. Mens han leste, merket han at tankene hans øyeblikkelig gikk til en brevandring han nylig hadde hatt på Jostedalsbreen og derfra direkte videre til en pike han hadde truffet på Sotahytta, ved foten av breen, etter en betydelig dagsmarsj. Hun hadde vært vidunderlig vakker, det hadde vært kontakt ved første blick, hun hadde smurt hans verkende føtter med velluktende salver, og de hadde delt både hans egen cognacrasjon og resten av hennes flaske med Gammel

Dansk før de hadde gått til ro tett inntil hverandre alene oppe på hemsene, hete i hver sin sovepose, men med glidelåsene åpne, og da de våknet neste morgen, hadde de undret seg over at ikke breen for lengst var smeltet...

Da han kom til seg selv, oppdaget han at han hadde lest hele teksten uten å skjønne hva som sto der. Ordene hadde gått tvers gjennom hodet hans. Sammenliknet med hans kjærlighetsopplevelse der inne i Breheimen var teksten uten betydning. Og hvem i helvete var denne dr. Eisberg? Etter hans navn hadde han ikke fått med seg mer.

Hans postglaceale bekjentskap med Bergfrid – ja, hun het faktisk det – hadde blitt kort. Hun viste seg neste morgen å arbeide i reklamebransjen, som tekstforfatter, og de hadde kommet opp i opprivende diskusjoner om hvorvidt man kunne tillate seg å manipulere folk med ord for å få dem til å kjøpe varer de egentlig ikke hadde bruk for. Som gammel sosialist hadde Musum tatt bestemt avstand fra en slik tanke. Bergfrid, derimot, hadde irritert seg over hans gammeldage og museale holdninger til det frie initiativ og gitt både ham og museene det glatte lag. Hun hadde vært på Historisk Museum og ergret seg grønn over utstillingstekstene.

– Hvorfor er dere så forbasket snirklete og omstendelige? spurte hun, Hvis jeg vil selge en sjokolade, behøver jeg vel ikke fortelle dem om hvem som eier fabrikken og hvilket skomnummer han bruker, om næringsinnholdet og kakaobønnens historie!

– Nei, men du må da fortelle folk hva det er du vil selge dem! hadde han innvendt.

– Hvorfor det? spurte Bergfrid, Det står jo på innpakningen! Hvis folk vil vite kakaobønnens historie, kjøper de seg en bok! Jeg skal selge, jeg, og da må jeg uttrykke meg slik at de gidder å lese det jeg skriver! Hvis du skal

nå frem til folk, må du vise dem at du har noe å si som betyr noe for dem. Noe om livet deres, for eksempel! Nå skjønner jeg hvorfor det er så mange kjedelige museer. Hvis alle museumsfolk tenker som deg, kommer de jo aldri til saken!

– Vi som forvalter kulturarven har en plikt til å formidle vår kunnskap videre til nye generasjoner, hadde Musum begynt og i det samme hørt hvor selvhøytidelig det hørtes ut.

– Er du sikker på at det er det du gjør? hadde Bergfrid avsluttet, og dagen etter hadde hun vandret videre vestover, mens han hadde tuslet seg den andre veien, tilbake til bilen nede i Skjåk.

Han hadde lovt at han skulle ringe henne, men det hadde aldri blitt noe av etter den samtalen om tekstene. Han hadde følt seg tråknet på, hånet og misforstått. Men etter som ukene gikk, hadde hans forurettethet fortatt seg, og han hadde bestemt seg for å ta en tur til museet selv. Den nye basisutstillingen på historisk museum, tegnet av den anerkjente arkitekten Arnulf Ben, hadde fått mange lovord. Og nå, lørdag formiddag midt på gulvet i steinalderen, begynte han å forstå hva hun hadde ment. Han ruslet videre til neste tekst som var nesten like vakker og usynlig som den første og lød slik:

Jordbunnens karakter var for en stor del bestemt ved en senkning av landet etter istiden og følgende ny heving. Planteliv og dyreliv fulgte de vekslende klimatiske forhold, som selvsagt også i høy grad var bestemmende for de eldste menneskers utbredelse og levevis i et land som Norge. Det er likevel hevet over enhver rimelig tvil at mattilgangen – særlig langs kysten – må ha vært god i forhold til folketallet. Zoologen prof. Elgbjørn Gaup har påvist at de tidligste samler- og jegerkulturer har kunnet tilfredsstille sine behov for næring i form av vilt og fisk uten overmenneskelige anstreng-

116 elser (Gaup, 1957). De mest benyttede næringsemner kan synes å ha vært hjort og elg, mens man langs kysten også ser ut til å ha fortært betydelige mengder fisk og skjell. Det må dog understrekes at funnmaterialet fra denne perioden må ansees som svært bristfellig og upålitelig, og fremtredende marinbiologer, først og fremst førsteamanuensis Selfinn Tangen, har vært blant dem som har stilt seg svært kritisk til Gaups konklusjoner (Tangen, 1963).

Også nå falt han ut. Han grep seg selv i å bli utålmodig, forsøke å lese hele teksten i ett øyekast, med den følge at han ikke fikk med seg setningene, de ble til usammenhengende rekker av ord som rullet om hverandre i hodet hans. Det kom plutselig for ham at den vakre utstillingen til Arnulf Ben var fullstendig utilgjengelig i sin skjønnhet. Han famlet i lommen etter mobiltelefonen. Det lysende tastaturet virket trygt og tydelig her inne i istiden, og displayet lyste som et grønt vindu i håndflaten hans. Med skjelvende hender tastet han ned sitt budskap. Det var ikke lett, for displayet tok bare 160 tegn og kun 16 på hver linje, altså ikke mer enn ti linjer:

Bergfrid,
jenta mi!
Er alene på
Historisk Museum
og her er kaldere
enn på breen.
Hvor er du?
Jeg elsker deg.

Så la han seg på ryggen på den grå Erik Jensen-sofaen midt i rommet og stirret opp i taket. Glassmontrene rundt ham var forvandlet til en ugjennomtrengelig mur av uforståelig fortid. Han merket til sin forskrekkelse at han var i ferd med å fylles av et forferdelig og urettferdig hat mot arkitekt Arnulf Ben og førsteamanuensis Selfinn Tangen. Hvilken rett

hadde de til å holde ham for narr på denne måten? Hvorfor lokket de ham inn i et rom som var umulig å finne frem i og lot ham famle rundt i mørket etter uleselige rebuser? Hodet hans svimlet, og han måtte ha vært borte noen sekunder. Da han våknet, søkte blikket hans opp i den nyklassisistiske takkuppelen, og ettersom øynene hans vendte seg til mørket, trådte det frem en setning høyt der oppe, skrevet med romerske bokstaver som sto i stil med arkitekturen for øvrig:

Kundskaben om
Vore Forfædres Liv
viser Vejen
mod vaar Fremtid

Ikke mer enn det. Like kort som en tekstmelding og tydelig og klart for alle i hundre år, helt til arkitekt Arnulf Ben hadde skrudd av lyset. Han måtte ut av dette rommet. Han reiste seg resolutt og skrittet bort til den tunge glassdøren, tok i av all kraft og rev den opp. Denne gang gled den mye lettere, den svingte på hengslene og smalt i veggen med et brak som ga gjenlyd i hele det marmorbelaagte vestibylearealet. En vakt kom umiddelbart løpende og spurte forskrekket hva som var i veien.

– Ingenting, svarte han kort og gikk på toalettet for å få litt vann i ansiktet.

Toalettet hadde ikke gjennomgått samme fornyelse som utstillingssalen. De hvite flisene var sprukne og misfarvede, kranene var fra århundreskiftet og hadde dryppet lange, rustbrune striper ned i servantene. På den ene vasken sto en flaske flytende Lano håndsepe. Han tappet i vann og grep den gule plastflasken for å pumpe ut en liten klatt av den velluktende kremen. Her var det enda en melding:

Flytende Lano håndsepe
...Like ren og mild
som Lano alltid har vært

Bergfrid hadde rett! Det var ikke vanskeligere enn dette. Mer var det ikke nødvendig å si. Men hva med presisjonsnivået? Mobiltelefonen vibrerte iltert nede i lommen hans. Han rev den opp og leste meldingen.

Når vi er sammen
skal alle skjermer
svartne
all ringing
stilne
alle ord hviskes
lavmælt.

Herregud! Hvordan kunne han lese tekstene til Selfinn Tangen etter dette? Han satte seg på toalettsskålen og skrev, med en inspirasjon han aldri tidligere hadde kjent. Det lille grønne displayet strålte grønt i halvmørket.

Finnes vinduer
til sjelen,
varmt grønne
i mørket.
Vet du er
der inne.
Lyset tent
gardinen fra
små glimt.
Ser du meg?

Så tok han trappen i fire steg, krysset vestibylen og dyttet opp døren til steinalderavdelingen med en kraft han ikke hadde ant at han hadde. Mens han satte seg ned i Jensensofaen og trakk frem en notisblokk fra vesken, durte det i lommen igjen. Hjertet hans hamret i brystet mens han leste:

Smiler du
når du skriver
at du elsker meg?
Trykker du
telefonen

mot hjertet
på museet
så alle ser det?

Det måtte være dette som kaltes en poetisk raptus! Fingrene hans fløy over tastaturet, og han følte at han kunne ha skrevet i timevis uten å gå tom for ord.

Kjente ordene
før de kom:
Søt kiling
i magen
da de stupte
mot antennen
og slo gnister
på displayet
There aint no
cure for love.

Nå var det dr. Peter Eisbergs tur! Han kastet et hånlig blikk opp på veggen, der han visste at det håpløse evangeliet til professoren skulle begynne seg et eller annet sted. Så skrev han:

Isbreen
den kalde kjempen
var den første som pløyde landet.
Skrubbet og skurte
formet og flyttet
til solvarmen kom.
Da smeltet han
og veltet i fossen
som trollet i eventyret.
Og det nyployste landet
løftet seg
trakk pusten
og fyltes av liv.
Nå kunne historien begynne...

Etter denne kraftanstrengelsen måtte han legge seg ned på ryggen igjen og tenke videre. Han tenkte på de første menneskene som hadde strevd seg fremover etter den smelten-

118 de isen, på jakt etter et land de kunne kalle for sitt, et sted de kunne leve i fred og finne mat og ly for vinterstormene. Det førsteamanuensis Selfinn Tangen egentlig hadde ment å si, var at de hadde kommet til et land fullt av muligheter, selv om det var lenger nord enn noen hadde levd før dem, helt oppe under brekanten. Han hadde bare ikke klart å si det, men rotet seg inn i en lang, tullete regle med vitenskapelige forbehold og utenomsnakk om forskningshistorie som enhver besøkende ville glemme 30 sekunder etter at han hadde lest det, men som ville skremme 90 % av publikum fra å lese noe i det hele tatt. Musum skrev:

De kom til et barskt land,
men de sultet ikke.
I skogene sprang elg og hjort
i fjordene svømte sel og fisk.
Strender og svaberg
bugnet av skjell og snegler,
og menneskene var sterke
og kloke.
De kom til et barskt land,
men de sultet ikke.

Mer var det vel ikke å si? De som ville vite mer, kunne lese en bok eller gå til undertekstene. Det svake dagslyset silte inn gjennom en liten sprekk øverst oppe i kuppelen, og røpet de vakre formene til verdenen bak utstillingselementene. En dag ville han lage en tekstutstilling, helt uten gjenstander. Telefonen vibrerte varmt mot låret hans.

Står stille her
utenfor døren
lengter.
åpner du?

Så gjorde han det.

SUMMARY

In a playful short story the author confronts a curator and a copywriter on the ever recurring issue of the role of labels and texts in museum exhibitions. Education vs entertainment, dullness vs seduction, a conflict based on the legibility and quality of the wording. The confrontation ends in peace with the curator admitting that a lot can be learnt from the verbal economy and wit of the commercial copywriter, even from the limitations of SMS messages, in order to catch the attention and imagination of the casual visitor, thereby maybe enticing her/him to study more demanding information.

NOTE

- Denne novelle er skrevet som oplæg til et kurs i tekstning av utstillinger på Museumshøjskolen i Danmark, oktober 2001.

*Museumsdirektør Olav Aaraas,
Adr: Norsk Folkemuseum,
Museumsvn 10
N-0287 Oslo
e-post: ola@norskfolke.museum.no*